G. BEZVICONI

NECROPOLA CAPITALEI

București
www.dacoromanica.ro
1972

INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA"

G. BEZVICONI

NECROPOLA CAPITALEI

București
1972

www.dacoromanica.ro

Necropola Capitalei vede astăzi lumina tiparului sub auspiciile Institutului de Istorie "N.Iorga". Preţios şi original instrument de lucru, ea vine în sprijinul cercetătorilor istoriei moderne şi contemporane a României, îmbogăţind şi lărgind substanţial posibilităţile de documentare. La opera regretatului istoric Gheorghe Bezviconi, autorul acestei lucrări, harnic şi rodnic cercetător al trecutului, apreciat în ţară şi peste hotare, se adaugă postum acest nou volum, care depăşeşte cadrul unui simplu instrument de lucru, el fiind o sursă preţioasă de informare şi oferind posibilitatea unor fructuoase utilizări. Inventar al celor dispăruţi, conţinînd datele cronologice ale începutului şi sfîrşitului existenţei lor, important instrument de studiu genealogic, Necropola Capitalei - în care sînt incluse şi date referitoare la teritoriul limitrof oraşului propriu-zis - cuprinde într-o frescă însăşi istoria României moderne şi contemporane, întîlnindu-se în paginile ei numele făuritorilor statului modern român, dar şi cele ale luptătorilor clasei muncitoare, făuritori ai României socialiste. O menţiune specială merită şi preţioasa acţiune de restituire a unui important număr de monumente de artă, realizată prin lucrare de Gheorghe Bezviconi. Autorul decedînd în 1966, Necropola Capitalei a fost completată şi adusă la zi, pînă în anul 1972, prin grija sîrguincioasă şi devotată a Tatianei Bezviconi, soţia celui dispărut, ceea ce a reprezentat o dreaptă împlinire a operei celui ce a fost Gheorghe Bezviconi.

Dan Berindei

August 1972

www.dacoromanica.ro

ISTORICUL CIMITIRELOR DIN BUCUREŞTI

Vechimea cimitirelor din Bucureşti corespunde,de bună seamă, vechimii acestei aşezări omeneşti. Totuşi, evoluţiei urbanistice a problemei cimitirelor nu s-a dat o atenţie cuvenită. Altădată înmormîntările se făceau lîngă biserici, încît pietrele de morminte de odinioară, inscripţii păstrate prin publicaţii şi însemnări de călători confirmă numai faptul menţionat. Ca vechime, doar cîteva pietre de morminte din cimitirul evreesc, din strada Sevastopol nr.13-17, îngăduie să precizăm funcţionarea acestui cimitir încă la începutul secolului al XVIII-lea; se înţelege, în acea vreme, actuala stradă Sevastopol se afla în afara limitelor oraşului.

Problema înfiinţării unor cimitire speciale,altele decît cele de lîngă biserici, n-a apărut la început din motive igienice. Pentru confesiunile străine, cimitirele de lîngă bisericile centrale şi puţine la număr au ajuns la un moment dat neîncăpătoare. Astfel, deşi încă din secolul al XVIII-lea cunoaştem cîteva inscripţii chiar de armeni înmormîntaţi lîngă biserica romano-catolică Bărăţia, totuşi, cimitirul bisericesc catolic ajungînd neîncăpător, în 1801 a luat fiinţă pe un loc cumpărat de la Zamfirica Greceanca Cimitirul catolic de la sf.Vineri din mahalaua Udricani, din Calea Călăraşilor de mai tîrziu.

Cimitirele speciale mai vechi au avut şi armatele străine în timp de războaie. Stim astfel că, în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812, locul repartizat pentru înmormîntarea în Bucureşti a ostaşilor ruşi fiind umplut, în 1810 s-a dat pentru înmormîntarea ostaşilor locul cucoanei Dămăroaiei de lîngă mănăstirea Spirei. Poate locul mai vechi de înmormîntare a acestor ostaşi se afla chiar lîngă Mitropolie,

www.dacoromanica.ro

în deal, unde generalul rus Miloradovici a şi înălţat o cruce comemorativă ostaşilor căzuţi în lupte în 1807. Alt vechi şi mai mare cimitir militar rusesc se află lîngă mănăstirea Mărcuţa. De asemenea, se afirmă că de la 1810 locaşul Curtea Veche servea drept biserică rusească, ultimul mormînt rusesc, descoperit aici în timpul săpăturilor arheologice mai recente, fiind cel al lui Nicolae Durîghin, secretar al consulatului , mort în 1845. Cu o jumătate de secol înainte, un vice consul rus Ravici a fost înmormîntat la biserica Zlătari. Frumoasa piatră cu un vultul bicefal de pe mormîntul polcovnicului M. G.Veneţki, mort în 1815, care era adăpostită în curtea bisericii Spirea Veche, a fost transportată în 1957 la Muzeul Municipal. In 1907 N.Iorga înregistra mormîntul unui "dregător rus din vremea ocupaţiei", de-a stînga bisericii sf.Dimitrie de Jurămînt. Alt monument rusesc se află lîngă biserica Enei. Capela generalului Laptev, de la mănăstirea Cernica, a fost înstrăinată acum cîţiva ani. O piatră roasă "a unui general rus" se află în curtea şcolii învecinată cu biserica Popa Nan.

Problema scoaterii cimitirelor din incinta oraşelor, în vederea aplicării unor măsuri igienice, datează abia din epoca ocîrmuirii ţării de ruşi în timp de războaie. Cea dintîi încercare se face la 9 martie 1809, cînd autorităţile ruseşti cer Divanului ca morţii din Bucureşti şi Iaşi să nu mai fie îngropaţi în curţile bisericilor; la 18 martie Divanul rînduieşte pe Constantin Predescu, biv vel stolnic,ca să aleagă locuri de cimitire la ieşirea din oraş a principalelor patru uliţi. Repetarea la 8 iunie 1810 a dispoziţiei cu privire la înmormîntări provoacă protestele locuitorilor, motivate de teama că hoţii vor profana mormintele. In aprilie anul următor Divanul cere mitropolitului ca, la înmormîntări, gropile să se facă adînci de patru palme domneşti de la capacul coşciugului.

Problema este reluată în timpul altei ocîrmuiri ruseşti a ţării. La 29 martie 1829, în urma raportului poliţaiului locotenent-colonelul Bîrzul, generalul Jeltuhin atrage atenţia Mitropoliei asupra stării antisanitare a cimitirelor bucureştene, situate în văi apoase. Se cere repartizarea unui

www.dacoromanica.ro

loc pentru cimitirul spitalului de campanie şi se recomandă interzicerea înmormîntărilor lîngă biserici şi scoaterea cimitirelor din oraş. (Documentele Academiei, DCCCLXXX, nr.56, 57).

In adresa din 7 iunie 1829 sînt menţionate locurile propuse pentru primele cimitire de dincolo de hotarul Capitalei. Din cele opt locuri proiectate - folosirea a două terenuri este împiedecată prin formalităţi : în mahalaua sf. Ioan pe moşii pe Podul Tîrgului de afară (actuala Calea Moşilor) şi în mahalaua Delea Nouă din uliţa Vergului. Al treilea loc - de lîngă biserica Spirea Nouă pe Podul Calicilor este prea îndepărtat şi se află pe un drum impracticabil din cauza noroiului. Se pune în discuţie locul din mahalaua Izvorului Nou de pe Vitan; acest teren poate fi cedat în schimbul unei sume de 600 lei. Celelalte locuri propuse de poliţai sînt : pentru sectorul Negru - în mahalaua Izvorul Nou - Vitan; pentru sectorul Albastru - lîngă biserica Foişorul spre Broşteni; pentru sectorul Roşu şi parte pentru cel Albastru - lîngă biserica Bărbătescu pe Podul lui Serban Vodă; pentru sectorul Verde - în locul Farmazonului pe Podul de pămînt (actuala Calea Plevnei); în sfîrşit, pentru sectorul Galben şi pentru jumătatea sectorului Verde - lîngă cişmeaua lui Mavrogheni de pe Podul Mogoşoaia (la ieşirea actualei Calea Victoriei). Cimitirele trebuiesc înconjurate cu un şanţ, sănătatea publică cerînd scoaterea din incinta oraşului şi a cimitirelor altor confesiuni.

Chestiunea interzicerii înmormîntărilor în incinta oraşului se discută în continuare în adresa din 31 octombrie 1829 (aceleaşi documente de la Academie, nr.58). La 20 ianuarie 1830 generalul Pavel Kiseliov, noul ocîrmuitor al ţării, este acela care pune în discuţie problema cioclilor, ca izvor de răspîndire a molimei din acea vreme (aceleaşi documente, nr.37).

Din 2 aprilie 1830 datează "Socoteala pentru îngrădirea mormînturilor i făcutul bisericii nouă". Se arată că "la fieşcare simitier este trebuinţă de un loc în lung de 100

www.dacoromanica.ro

stînjeni, larg 80 stînjeni". Sînt înşirate, apoi, cele opt cimitire proiectate :

1 - din straja Podului Mogoşoaiei afară,

2 - la Tîrgul de afară,

3 - la Podul de pămînt,

4 - în deal la Filaret,

5 - pentru papistaşi, afară din straja Podului Mogoşoaiei,

6 - pentru protestanţi, tot la locul acesta,

7 - pentru armeni, afară de straja Tîrgului de afară, pe drumul Focşanilor,

8 - pentru evrei, tot la locul acesta.

Nu este decît un proiect de înfiinţare de cimitire noi, întărit prin regulamentul oraşului Bucureşti din 6 iulie 1830 (articolul 25 s.a.). Măsurile, izvorîte din dorinţa de a combate epidemiile din acea vreme, odată cu retragerea administraţiei provizorii sînt iarăşi lăsate la o parte. Abia prin raportul din 24 noiembrie 1847 către domnie logofătul Ioan Manu, presedintele Sfatului orăşenesc, propune înfiinţarea de cimitire pe mahalale. Domnitorul rezolvă în mod favorabil raportul, numind pentru înfăptuirea celor arătate o comisie formată din mitropolitul ţării, Ioan Manu şi maiorul Boroczin.In luna mai 1850 s-a poruncit îngrădirea locurilor alese şi întocmirea planurilor lor de către maiorul Boroczin. Toate aceste locuri de cimitire erau rezervate pentru ortodocşi, catolici, protestanţi, armeni, israeliţi lehi (poloni) şi israeliţi spanioli. Repartizarea lor a întîmpinat însă greutăţi , deoarece fiecare comunitate religioasă credea că se va proceda la alegere; de pildă, armenii cereau loc de cimitir la Colentina şi la Belvedere. Locurile pentru cimitire erau însă în număr de zece (cinci pentru ortodocşi şi cinci pentru străini), comisia din 1851 căutînd să satisfacă nevoile din moşiile mănăstireşti. Treptat aceste locuri se proiectează astfel: pentru ortodocşi (I) pe moşia Floreasca lîngă grădina polcovnicului Banov; pentru armeni, ortodocşi (II), catolici şi evrei - afară din uliţa Vergului pe moşia Dudeşti; pentru ortodocşi

www.dacoromanica.ro

(III) - pe uliţa Serban Vodă dincolo de bariera acelei uliţi de pe miazăzi, pe moşia mănăstirii Văcăreşti unde mai înainte au fost morile domneşti; pentru ortodocşi (IV) pentru uliţa Spirei şi celelalte mahalale dimprejur - dincolo de acea barieră, aproape de mănăstirea Cotroceni şi în stînga drumului ce merge la satul Domneşti din Ilfov; pentru ortodocşi (V) pentru mahalaua Gorgani, Mihai Vodă şi celelalte dimprejurul Podului de pămînt - dincolo de bariera uliţei Tîrgoviştei, pe moşia Grozăveşti a mănăstirii sf.Ioan, în partea despre răsărit a moşiei Belvedere şi în dreapta drumului ce merge la satul Giuleşti din Ilfov şi care locuri s-au însemnat în urmă după reclamaţia logofetesei Goleascăi, în locul celor însemnate mai înainte pe moşia Belvedere; tot aici urma să fie cimitirul pentru protestanţi, dincolo de bariera uliţei Tîrgoviştei, în partea despre răsărit a moşiei Belvedere şi în dreapta drumului ce merge la satul Giuleşti în judeţul Ilfov, pe moşia Grozăveşti a mănăstirii sf.Ioan, şi se deosebeşte acest loc de cel destinat pentru ortodocşi printr-o distanţă de 100 stînjeni; pentru calvini - iarăşi pe această proprietate, aproape de locul destinat pentru protestanţi. Fiecare din locurile destinate pentru ortodocşi - cu lungime de cîte 200 stînjeni, iar pentru străini fiecare din locurile destinate va fi de cîte 15 pogoane (copia propunerilor comisiei din 1851, la arhiva Serviciului Cimitirelor din Bucureşti).

In ce priveşte locul pentru cimitirul cel mai însemnat de la bariera Serban Vodă, care mai tîrziu devine Cimitirul Bellu, din Calea Serban Vodă nr.249, se ştie că în 1821 acolo se afla curtea boierească şi grădina cea mare a lui Bellu cel Bătrîn. De la proprietarul locului vine numele cimitirului de mai tîrziu, căruia i se spunea în popor "la Bellu". Mai mult, tradiţia aminteşte de Barbu Bellu (1825-1900), ministru al cultelor şi justiţiei, drept donator al terenului sau al unei părţi a lui către vechiul Cimitir Bellu; de altfel, celei dintîi biserici din cimitir i se zicea "mănăstirea Bellu". Acest Barbu Bellu era fiul logofătului Alexan-

www.dacoromanica.ro

dru Bellu" (1799-1853), căsătorit cu Irina, fiica marelui ban Barbu Văcărescu şi strănepoata lui Ienăchiţă Văcărescu, acel tăiat de turci la Constantinopol, împreună cu domnul Constantin Brîncoveanu, iar originea familiei şi a numelui Bellu se ridică la secolul al XVIII-lea din localitatea Bella din Macedonia.

Inregistrînd şi aceste ştiri, constatăm totuşi din documente că la jumătatea secolului al XIX-lea o parte a locului viitorului cimitir Bellu aparţinea mănăstirii Văcăreşti, care avea acolo trei mori de vînt arendate în anii 1836 - 1843 Sfatului orăşenesc. In 1852 Sfatul orăşenesc hotărăşte începerea lucrărilor pentru amenajarea cimitirului, cerîndu-se pentru partea locului care aparţinea Mitropoliei consimţămîntul mitropolitului, pentru înstrăinare; acest consimţămînt a fost obţinut în 1853. Arhitectul Alexandru Orescu a întocmit planurile pentru clădirea din cimitir a unei capele de o lungime de opt stînjeni, lărgime de 4,4 stînjeni şi înălţime de 4 stînjeni, a unei săli pentru morţi şi a unei clădiri pentru preoţi. Condiţiile pentru construirea acestor clădiri au apărut la 15 iunie 1853 în "Buletinul oficial" (nr.37), iar lucrările de construcţie au şi început la 1 august acelaşi an. Construirea capelei a întîrziat din cauza izbucnirii războiului din Crimeea şi a ocupaţiei austriace, încît abia în 1855 a fost încheiat cu pictorul Constantin Lecca un contract, în valoare de 782 lei, pentru zugrăvirea interiorului ei; în vara acelui an zugrăvirea capelei şi amenajarea grădinii au fost terminate.

In toamna anului 1855 au fost întreprinse lucrările de amenajare a cîmpului Cimitirului Bellu, care a început să funcţioneze la 21 septembrie 1858; în anul următor se fac numiri de personal. Tot atunci guvernul trece la aplicarea practică a hotărîrilor sale în legătură cu mutarea cimitirelor afară din oraş, dincolo de bariere. Astfel se publică oficial şi se comunică tuturor parohiilor din mahalalele oraşului porunca prin care se interzice înmormîntarea pe viitor în cimitirele din jurul bisericilor. Se dă termen pînă la 1 aprilie 1860 ca

www.dacoromanica.ro

aceste cimitire bisericeşti să fie mutate dincolo de bariere, unde li s-a arătat locul. In acelaşi an a fost tipărit şi un regulament pentru înmormîntări. Din "Condica concesionarilor de locuri pe anii 1859-1874" a Serviciului Cimitirelor aflăm că înmormîntările se fac în Cimitirul Bellu din noiembrie 1859. Cel dintîi "concesionar" este C.A.Rosetti, cunoscut om politic, care cumpără un loc pentru înmormîntarea fiicei sale, Elena, iar în aprilie 1861 alt loc, pentru fiul său, Anton. De aceea lui C.A.Rosetti i se atribuia înfiinţarea acestui cimitir. Al doilea"concesionar" este scriitorul Cesar Bolliac, care în aprilie 1860 îşi înmormînteză soţia, Aristiţa. Deşi de la 1861 în Cimitirul Bellu sînt înregistrate numeroase înmormîntări, totuşi pietrele de morminte din această perioadă sînt destul de rare.

"Monitorul Tării Româneşti" din 16 aprilie 1860 (nr. 90) anunţă că dispoziţiile luate anterior pentru înmormîntarea în cimitire se aplică, deocamdată, numai în Bucureşti,unde - Cimitirul Serban Vodă este gata, iar alte trei cimitire în pregătire. Acelaşi ziar din 4 octombrie acelaşi an (nr. 236) publică ştirea că în dealul Filaretului se împrejmuieşte un loc pentru "înmormîntarea arestaţilor din temniţa capitalei"; este o parte din viitorul Cimitir militar Bellu,care în 1865 figurează între cimitirele Bellu ortodox şi catolic, aparţinînd Ministerului de război şi unde sînt înmormîntaţi la început soldaţii morţi în temniţă. Vechiul registru al Cimitirului militar Bellu, astăzi în şoseaua Olteniţei nr.1, dar recent unit cu Cimitirul Bellu, începe de prin anul 1898, iar înmormîntările mai numeroase de militari datează de la 1912; turnul de la intrarea în cimitir, înălţat în 1916, consfinţeşte odată cu începerea primului război mondial hotărîrea de a se folosi acest cimitir numai pentru militari şi familiile lor. Alt cimitir militar, mai nou, e amenajat lîngă Cimitirul Ghencea ortodox.

Treptat iau fiinţă şi celelalte cimitire.Incă în 1851 obştea israeliţilor spanioli încearcă să cumpere de la mănăstirea Văcăreşti locul pentru cimitirul său la bariera Serban Vodă, dincolo de drum de la Cimitirul Bellu ortodox. In 1858

www.dacoromanica.ro

se face împrejmuirea locului şi astfel ia fiinţă Cimitirul israelit spaniol Bellu, astăzi în şoseaua Giurgiului nr.2.In ce priveşte cimitirul israeliţilor lehi (poloni), li se atribuie un loc pe drumul Tîrgovişteì. In 1857 comunitatea israeliţilor lehi începe amenajarea cimitirului ei "din sus de spitalul Filantropia". Acesta este Cimitirul israelit Filantropia. Recent, comunitatea israelită a mai amenajat un mare cimitir, în şoseaua Giurgiului 162.

Deoarece comunitatea catolică nu acceptă locul de cimitir ce i se oferea dincolo de bariera Podului Mogoşoaiei , printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri din 1860 se hotărăşte mutarea categorică a Cimitirului catolic de la sf. Vineri. Infăptuirea acestei decizii întîrzie din cauză că în acel an s-a stabilit trecerea cimitirelor din Bucureşti de la Ministerul cultelor în îngrijirea Municipalităţii; lucrările de predare a acestor cimitire au durat aproape doi ani. In 1862 se constată că Cimitirul catolic de la sf.Vineri este neîncăpător şi se cere mutarea lui dincolo de limitele oraşului. După îndelungate dezbateri, i se dă loc lîngă Cimitirul Bellu ortodox, pe proprietatea Mitropoliei; noul loc avea 8970 de stînjeni sau aproape 7 pogoane. Episcopia catolică a luat în primire acest teren în 1863 şi a fost întocmit un plan; între cimitirul catolic şi cel ortodox observăm un teren destinat "pentru săraci", înglobat mai tîrziu în Cimitirul militar. In 1864 înmormîntările în vechiul cimitir de lîngă biserica sf.Vineri au fost oprite. Comunitatea catolică a obţinut locul pentru noul cimitir în mod gratuit din partea guvernului. Astfel a luat fiinţă Cimitirul catolic Bellu, astăzi în şoseaua Olteniţei nr.5. La 22 mai 1875 s-a pus piatra de temelie a noii capele a cimitirului. "Monitorul comunal Bucureşti" din 3 noiembrie 1891 (nr.45), vorbind despre desfiinţarea vechiului cimitir catolic de la sf. Vineri, pomenea despre transportarea osemintelor în noul cimitir. Cîţiva ani mai tîrziu acelaşi ziar din 14 decembrie 1897 (nr.37) anunţa desfiinţarea definitivă a vechiului cimitir catolic, în care înmormîntările nu se mai făceau din 1866,

www.dacoromanica.ro

pentru a se clădi pe el.

Cimitirul comunităţii evanghelice a fost repartizat în 1852 şi îngrădit dincolo de bariera Podului Mogoşoaiei, aşa după cum se prevedea încă din 1830. Comunitatea cere alt loc, mai apropiat de oraş decît acesta, destinat pe şoseaua Mavrogheni lîngă Bufet. Astfel amenajarea cimitirului întîrzie pînă în 1864; funcţionarea lui nu este de lungă durată. Incă în 1895 "Monitorul comunal Bucureşti" (nr.12) anunţă intervenţia Consiliului de igienă pentru închiderea cimitirului protestant din şoseaua Kiseliov. Comunitatea evanghelică este nevoită în 1897 să deschidă un nou cimitir, în şoseaua Giurgiului. Primăria cumpără cu 176.710 lei vechiul cimitir din şoseaua Filantropiei (colţ cu actuala stradă arhitect Ion Mincu, în faţa Spitalului de urgenţă), afară de capelă,oferind în schimb şcoala "Petrache Poenaru" din strada Stirbei Vodă. Astfel ia fiinţă actualul Cimitir evanghelic-luteran Bellu, din şoseaua Giurgiului nr.4.

Locul celuilalt cimitir protestant - al calvinilor, e împrejmuit la Grozăveşti în aprilie 1858. Aşadar, din prevederile comisiei din 1851, în această parte a oraşului ia naştere doar. Cimitirul calvin, astăzi în şoseaua Giuleşti nr.91. In urma groaznicului bombardament de la 4 aprilie 1944, pe o porţiune a acestui cimitir a luat fiinţă Cimitirul ortodox "4 Aprilie".

In 1864 comunitatea armeană îşi face loc pentru cimitir acolo unde a fost prevăzut încă din 1830, pe şoseaua Pantelimon nr.90. Aici au fost aduse unele pietre de morminte din vechiul cimitir armenesc de lîngă biserică.

In 1874 Consiliul comunal a interzis înmormîntările în vechiul cimitir musulman, din strada Mecet, acesta fiind în interiorul oraşului. Se proiecta desfiinţarea lui şi transformarea în loc de plimbare. Cîtva timp musulmanii au fost înmormîntaţi pe o porţiune a cimitirului Ghencea ortodox. Războiul din anii 1877-1878 a ridicat problema creerii unui cimitir separat pentru prizonierii turci; i-a fost repartizat un loc în faţa Cimitirului Ghencea ortodox, unde se află şi astăzi Cimitirul musulman.

www.dacoromanica.ro

In 1878 "Monitorul com. prim. Bucureşti" (nr.21) publica raportul doctorului I.Felix, cu privire la igiena şi salubritatea publică a oraşului Bucureşti. Despre cimitire aflăm următoarele :

In anul 1877 a mai fost închis pentru înmormîntări cimitirul particular din curtea bisericii sf.Dimitrie pe şoseaua Colentina, din cauză că nu mai oferea loc liber suficient. A fost deschis, însă, un alt cimitir particular, lîngă biserica atunci zidită a sf.Gheorghe Nou (Capra) pe şoseaua Pantelimon (astăzi nr.131), aproape de cimitirul armenesc; în 1897 Consiliul de igienă cere închiderea acestui cimitir.Astfel, la sfîrşitul anului 1877 oraşul avea 17 cimitire · trei cimitire ortodoxe comunale : Serban Vodă (Bellu), sf. Vineri Nouă afară de bariera Tîrgovişteî şi sf.Troiţă (Ghencea) afară din bariera Spirea. Un cimitir ortodox particular: sf.Gheorghe Nou (Capra) pe şoseaua Pant limon. Un cimitir militar alături de Cimitirul Servan Vodă. Cinci cimitire ortodoxe particulare cu restricţiune : Izvorul dintre vii, pe şoseaua Dudeşti, numai pentru enoriaşi; Iancu Nou pe soseaua Moşilor, numai pentru enoriaşi; Tîrcă pe şoseaua Vitanului, numai pentru enoriaşi; Cuţitul de Argint pe dealul Filaretului, numai pentru Spitalul Brîncovenesc; cimitirul Eforiei spitalelor lîngă Mărcuţa. Un cimitir catolic lîngă Serban Vodă. Două cimitire protestante : cel al comunităţii evanghelice pe şoseaua Filantropia şi cel al comunităţii calvine aproape de cimitirul comunal sf.Vineri. Un cimitir armenesc pe şoseaua Mărcuţa. Două cimitire israelite : cel al israeliţilor leşi aproape de cimitirul evanghelic şi cel al israeliţilor spanioli pe dealul Filaret. Un cimitir pentru cei decedaţi în penitenciarul Văcăreşti, lîngă Cimitirul Serban Vodă, între cel militar şi cel catolic. Otomanii sînt înmormîntaţi în cimitirul sf.Troiţă (Ghencea). Din 1878 urmează ca şi cimitirele particulare să fie supuse Regulamentului cimitirelor elaborat de Consiliul de igienă în 1875. Cimitirul de la biserica Cuţitul de Argint va fi închis, Spitalul Brîncovenesc urmînd să se folosească de Cimitirul sf.Vineri

Acest raport al doctorului I.Felix, din 1878,prezintă

www.dacoromanica.ro

un interes şi mai mare în comparaţie cu extrasele dintr-alt raport al său, fragmentar reprodus în "Le journal de Bucarest" (2 martie 1873); reiese că în 1867 în oraşul Bucureşti a existat un număr de 106 cimitire ortodoxe, din care între timp au fost închise 65, numărul acestora reducîndu-se şi mai mult în cei cinci ani care au urmat pînă la 1878.

"Monitorul comunal Bucureşti" din 1890 (nr.7) constată că din cele cinci cimitire ortodoxe ale Capitalei, numai Cimitirul Serban Vodă are o biserică, atunci ruinată; se preconizează măsuri pentru construirea capelelor şi a camerelor mortuare pentru depunerea obligatorie de 36 ore a morţilor. Incă în primul număr al "Monitorului comunal Bucureşti" din acelasi an a fost anunţată licitaţia pentru construirea unor capele la Cimitirele Serban Vodă, sf.Vineri,sf. Treime (sf.Troiţă)-Ghencea şi Colentina, mai tîrziu Cimitirul Reînvierea, astăzi în strada Reînvierii nr.4 (în popor acest cimitir păstrează numele de Pătrunjel). In 1890 primarul Em.Protopopescu-Pake pune pietrele de temelie la capelele de cimitire : capela Cimitirului Bellu se va clădi în stilul catedralei din Carlsbad, vizitată de primar. Curînd capelele au fost construite De pildă, capela din Cimitirul Ghenc a a fost tîrnosită de mitropolit în septembrie 1891; cu toate acestea, "Monitorul comunal Bucureşti" din 1899 (nr.9) arată că acelaşi Cimitir Ghencea este neîmprejmuit , lim'tat doar cu un şanţ, încît se hotărăşte împrejmuirea lui cu uluci. In ce priveşte capela Cimitirului Bellu, zugrăvirea ei este executată de pictorul Mihail Popp; mai tîrziu capela este pictată de Dimitrie Belisarie şi Artur Verona , iar catapeteasma - sculptată în lemn de Anghel Dima, care a mai lucrat în Cimitirul Bellu interiorul micilor capele de pe mormintele B Otetelişanu şi Barbu Marinescu.

"Mon'torul comunal Bucureşti" din 1890 (nr.7) anunţă cumpărarea unei vii pentru cimitir în suburbia Izvorul Nou; este terenul actualului Cimitir Izvorul Nou, din Drumul Ogorului nr.37. In ce priveşte Cimitirul Iancu Nou sau Bălăneanu, din şoseaua Mihai Bravu nr.119, acesta ia naştere dintr-un cimitir mai vechi al bisericii alăturate.

www.dacoromanica.ro

In sfîrşit, Crematoriul uman "Cenuşa", din Calea Serban Vodă nr.183, funcţionează de la 25 ianuarie 1928.

* * *

Pentru studiul trecutului vechilor cimitire bisericeşti prezintă interes monumentele lor transportate în cele din urmă în Cimitirul Bellu. Pe măsura desfiinţării cimitirelor bisericeşti, unii oameni înstăriţi au mutat osemintele familiilor lor în Cimitirul Bellu. Unele cruci sînt destul de modeste : a Eufrosinei Vizula din 1851 (figura 40 - locul 10), a copilei Coemgiopol, din 1853 (13-24), şi o cruce din spatele mormîntului 15, figura 17, datînd din 1855 sau 1857. Am descoperit şi un grilaj din 1850, în jurul mormîntului clucerului Ion Donea (18-21).

Printre cei dintîi, un loc pentru oseminte şi-a cumpărat în august 1863 C.Cantacuzino-Rifoveanu, urmat în acelaşi an de Scarlat Rosetti (loc răscumpărat în noiembrie 1865). Rămăşiţele reprezentanţilor familiilor Văcărescu (din secolul al XVIII-lea), Cantacuzino, Florescu ş.a. au fost aduse aici de la biserica sf.Ioan cel Mare; Ghica, Ralet, Zefcari - de la biserica Sărindar; Mihălescu,Barbu Slătineanu - de la mănăstirea Cernica; Filitti - din comuna Nişcov - Buzău; urmează Manu (de la 1826), Cîmpineanu (de la 1832) ş.m.a.

O veche lespede acoperă mormîntul Zoei C.Cantacuzino, soţia caimacamului, moartă în 1839 (15-22); sub aceeaşi frumoasă piatră zac osemintele socrilor ei. Lespedea în caractere vechi a mormîntului clucerului C.Bobescu, încetat din viaţă în 1847, e completată cu inscripţiile familiei Dendrino (28-9). Lespedea de pe mormîntul medicului de stat major rusesc, Avxente Pleneţki, datează din 1848 (36-12); alături sînt îngropaţi - locotenentul rus E.D.Iaţenkov, mort în 1849, colonelul Iosif Volski, mort în 1877, şi şambelanul Grigore Villamov, prim secretarul Legaţiei Rusiei care a şi cumpărat

www.dacoromanica.ro

acest loc cu ocazia înmormîntării sale în 1888.

Inscripţii purtînd ani vechi găsim pe mormintele : Carapano-Ciocaneli - 1829 şi 1843 (22-9), Hagi-Panteli 1850 şi 1854 (16-4), Alexandrescu - 1851 (16-1), Elisabeta Racoviţă - 1853 (3-37), Dobriţa Zissu - 1855 (18-20), G.Economu - 1855 (20-13). Pitarul Peşacov moare în 1854, însă monumentul familiei sale e înălţat în 1880 (11-11). Lespezi vechi acoperă mormintele A.Gr.Ghica - 1856 (29-6), D.Ralet - 1858 (24-29), D.Sorescu - 1858 (13-38), I.N.Ghica - 1859 (22-16), Ion Săulescu - 1859 (14-37), Elisabeta Opreanu - 1860 (lespede scoasă de pe locul 15-11), în sfîrşit - Aristiţa Bolliac, înmormîntată aici în 1860 (30-13); se ştie că tată Aristiţei, paharnicul Alecu Izvoranu, a murit în 1857 (Biblioteca Academiei, ms. rom. 872, f.109), ceea ce nu reiese însă din inscripţia de pe lespedea sa învecinată (30-87).

Observăm că mormintele menţionate sînt împrăştiate pe întreaga suprafaţă a vechiului Cimitir Bellu, deşi înregistrările celor dintîi concesiuni de locuri (noiembrie 1859 - mai 1867) se încep din partea dreaptă a cimitirului. Dispariţia multor monumente de altădată se explică prin condamnabila nepăsare a urmaşilor faţă de monumentele istorice. Cu timpul, suprafaţa cimitirului s-a lărgit înspre stînga, spre oraş, ajungînd la o întindere de 28 ha.

www.dacoromanica.ro

MONUMENTE DE ARTĂ

Cimitirele din Bucureşti şi mai ales Cimitirul Bellu, care este un adevărat muzeu de artă, cuprind cea mai bogată colecţie sculpturală din ţară - de busturi, medalioane şi statui, lucrate de vechii noştri sculptori. Ne-am ocupat de aceste monumente de artă, publicînd capitolul de faţă întitulat " "Cimitirul Bellu din Bucureşti - muzeu de sculptură şi arhitectură", în volumul "Monumente şi muzee. Buletinul Comisiei ştiinţifice a muzeelor şi monumentelor istorice şi artistice" (1958, p.185-204, cu 9 fotografii).

Mai întîi am arătat că, pentru dezvoltarea arhitecturii noastre, capitolul arhitecturii funerare, important în studii istorice, trebuie scris mai ales pe temeiul monumentelor din Cimitirul Bellu. Sînt monumente arhitectonice însemnate şi prin latura subiectivă, de program, a arhitecturii acestor monumente, care se desprind de stilul bisericesc, evoluînd spre unităţi aparte.

In cimitir se află cele mai vestite construcţii ale arhitectului Ion Mincu (1853-1912), promotorul mişcării de renaştere a arhitecturii româneşti. Insuşi Mincu este înmormîntat aici, sub o troiţă de lemn executată în 1920 de arhitectul State Baloşin şi de sculptorul C. M. Babic (81 - 12). Construcţiile lui Mincu sînt româneşti nu atît prin stilul lor, cît prin gîndirea originală, personală. Primul monument şi cel mai apreciat prin sobrietatea liniilor este mausoleul familiei Ghica (41-5), clădit spre sfîrşitul secolului trecut şi a cărui creaţie arhitectonică se transmite în grandioasele mausoleuri Cantacuzino din anii 1898 - 1899 (40-29) şi Gheorghief (23-28), repetate în mic în capela Stătescu (28-6) şi imitate de succesori mai puţin talentaţi în capelele Frache Protopopescu (18b-1), Vlasto (13-1), Cristian Tell (17-18) şi

www.dacoromanica.ro

altele. Mausoleul Gheorghief este caracteristic prin elemente arhitectonice neobizantine şi chiar romînești, în timp ce mausoleul medieval al Cantacuzinilor a inspirat planul construcţiei Crematoriului local. Altă lucrare a lui Mincu este capela în stil sătesc românesc, zidită în 1905 pe mormîntul lui Iacob Lahovari (55-13), fiul generalului Iacob Lahovari; la cîţiva metri, pietrarul C.Liritis se inspiră din acest monument, clădind capela C.Cliţescu (55-15).

De o remarcabilă factură este capela Zoei Vlahuţi - Slătineanu (61-110), în stil românesc de influenţă caucaziano-sud-dunăreană, zidită în 1913 de arhitectul Grigore Cerkez (1850-1927), înmormîntat în acelaşi cimitir; frumoasa cruce de pe mormîntul său, sculptată în piatră în stil românesc, este opera arhitectului C.D.Dobrescu (66-9). In 1954 organele autorizate au reconfirmat calitate de monumente istorice celor trei mausoleuri clădite de Mincu, acordînd aceeaşi calitate şi capelei Cazzavillan(decedat în 1903, 41-1), construită în cimitir de arhitectul A. Clavel. Si cavoul Stolojan (55-17), împodobit cu o sculptură a lui Dumitru Paciurea, este o creaţie a lui Clavel. Desigur, tot aşa de importante sînt capelele Lahovari, de Mincu, şi Vlahuţi-Slătineanu, de Cerkez, care credem că ar fi cazul să fie declarate monumente de arhitectură.

Arhitectul Ion Berindei (1871-1928), înmormîntat tot aici, a clădit capelele familiei Toma Stelian (32-2 şi 80-6). Prima capelă, imitată în linii mai simple de numeroşi constructori, e aşezată pe locul lui Grigore Petru şi are înăuntru două busturi în gips, de Ion Georgescu; nu ştim de cine e sculptată figura în bronz, de deasupra capelei.

Vechii arhitecţi sînt rareori menţionaţi pe faţada monumentelor. Nu se cunosc constructorii micilor capele Mavrocordat (17-1), Slătineanu (41-1), Filipescu (6-25), Fillis (5-7) ş.a., imitate în construcţiile de mai tîrziu.

Aspectul sobru al mausoleului beizadelei Grigore Sturdza (decedat în 1901, 45-21) merită atenţie, monumentul fi-

www.dacoromanica.ro

ind înstrăinat de la 1920; stemele de pe acoperiş au fost ridicate; osemintele beizadelei au fost transportate la mănăstirea Agapia, iar un bust lucrat de sculptorul francez Bourdelle a fost ridicat din cimitir de familie. O inscripţie arată că "autorul planului şi al construcţiei întregului monument" este Gheorghe Boboc, sculptor, se zice - fiul nelegitim al lui Sturdza.

Alte construcţii semnate sînt capelele Marghiloman (38-4) de baronul E.Desclers din Paris, H.Fundăţeanu (35-27) de C.Storck, G.Steriu (35-21) de sculptorul Ion Oliva , I. Movilă (91-11) de arh.Arta Cerkez, B.Otetelişanu (1938,6-19) de arh. I. Davidescu, capela Emil Lahovari (91-8) clădită de arh.E.Schmidt şi ornamentată în stil pseudo-antic de E. W. Becker, autorul sculpturilor de pe monumenteul L. Drosescu (1940, 58-37). Arhitectul C.D.Dobrescu, imitînd "Temple d'amour" din Versailles, construieşte monumentul desupra cavoului Elenei Slătineanu (43b-3) repetat deasupra cavoului doctorului A.Urbeanu (83-151).

Cavoul profesorului Emil Pangrati, primul director al Scolii de Arhitectură, este zidit de arhitectul State Ciortan (91-12). Capela doctorului I.Moscu (39-1) este o realizare a arhitectului G.Simota, autorul monumentelor Taciu (5-24) şi Simota (31-8), iar arhitectul C.Iotzu zideşte cavoul Z.Cristodorescu (58-91) şi capela Craja (8-62). Monumentul de pe mormîntul D.Cuculi (1918, 40-52) este construit de arhitectul L. Schindel.

Dintr-o înscripţie pe piatră aflăm povestirea monumentului-boltă al familiei Linche (21-11). Arhitectul Albert Galleron (1855-1904) ziditorul Ateneului din Bucureşti, care a reclădit casele Linche din vechea stradă alăturată - Corăbiei, ar fi lăsat desenul acestei bolţi, concepută de colonelul Alexandru Linche în stilul renaşterii franceze din epoca Louis XII şi construită în anii 1927-1929 de arhitectul Edmond van Saanen-Algi. Cele patru figuri deasupra coloanelor bolţii sînt lucrate de Celine Emilian, care a sculptat de asemenea medalionul lui van Saanen-Algi, de pe mormîntul

www.dacoromanica.ro

acestuia din acelaşi cimitir (18b-6), precum şi capul poetului G.Magheru (83-160).

Capela Dobre Nicolau (53-5) e zidită solid de acest constructor renumit în a doua jumătate a secolului trecut. Merită atenţie capelele Văcărescu (43-2b), Mironescu (43-1b), V.Lascăr (39-4) ş.a. Capela A.Costescu (1910, 62-10) e clădită în stil gotic. Motive gotice sînt folosite de asemenea la capelele Mavrocordat (17-1), monumentul Sc.Petrovici-Armis (9b-6) şi altul - M.Fabos din Cimitirul catolic Bellu, care ne face să ne gîndim la sculptorul Karl Storck, a cărui influenţă s-ar fi resimţit cu timpul în capelele Steriu (35-21) şi aici, la Costescu. Capela Triandafil (5-32) e adusă de la Viena, iar capela San-Marin (15-50) - de la Paris. Pietrarul Rudolf a clădit capela Minciulescu (35b-8) după o schiţă inspirată în linii simplificate de biserica din Curtea de Argeş. Arhitectul G.Cristinel încadrează sculptura lui I.Jalea în monumentul Străjescu (1931, 101-58). Acelaşi procedeu arhitectonic îl înregistrăm în monumentul Anghelescu (32-14) de A.Culina şi D.Măţăuanu. Nu înşirăm "capelele" moderniste, care degenerează în... gherete de tramvai. Construirea monumentelor, în ansamblul artistic al cimitirului, nu s-a reglementat niciodată.

Monumente-sarcofagii de sine stătătoare aparţin familiilor Creţulescu (1871, 3-27, şi 1873, 7-38), D. Strudza (92-1), Perticari (32-5) ş.a. Pretutindeni trebuie căutate originalele, cel puţin pentru acest cimitir, modelul fiind străvechi, iar nu imitaţiile disproporţionate, executate cu mai mult sau mai puţin talent.

Găsim cîteva troiţe de lemn şi cruci sculptate în piatră, în stil românesc. Amintim crucile Stirbei (43b-6), de Miliţa Pătraşcu, Niculescu-Dorobanţu (3-35) ş.a.

Monumente, în aparenţă grandioase prin planul lor artistic, trebuie cercetate cu oarecare prudenţă în ce priveşte amestecul de stiluri, ca cel al lui G.Assan, executat de E.Cassi la Milano, în 1911 (63-48). Lasă de dorit sculptura monumentului C.F.Robescu (1914, 30-1), lucrată de Luigi Oren-

www.dacoromanica.ro

go, profesor la Genova. Intrarea disproporţională şi inegalitatea laturilor bazei strică de pildă aspectul "piramidei" Pompilian, din 1897 (38-11).

Monumentele cimitirului poartă amprenta artei clasice, deşi modernismul şi-a croit pe alocuri drumul, în stilul arhitecturii "capelelor" Mavru (1937, 15-35), Gologan ş.a., în sculptura "capelelor" Prodanof (72-30), de sculptorul Boris Caragea, Ciulei (40-9) ş.a.; aceste "capele", ca şi capela Craja (8-62) ş.a., au porţi sculptate în metal. Alte sculpturi de Caragea le găsim pe mormintele familiei C. Bosianu (4-7), lucrare în piatră aparţinînd lui Egisto del Frate, şi în cavoul Pompilian (38-11).

Numeroase monumente sînt anonime şi nu prezintă valoare, prin banalitatea caracteristică lucrărilor de pietrari. Lampatidis şi alţi pietrari-sculptori multiplicau aceste obiecte; de asemenea executau slabe busturi - Mihăescu (1889, 11-4), Tarpo (1899, 21-45), Ioan (1907, 63-32) ş.a.

Regretăm distrugerea tocmai în anul sărbătoririi centenarului, a monumentului scriitorului Nicolae Filimon (1865, 8-52), precum şi a monumentului Anei Carcaleţeanu (1875,25-1), femeie de bine, vîndut în 1942 de moştenitori, unde s-a construit "capela" Nicachi Botez; sculptura denumită "îngerul cu barbă", reprezenta pe Saturn şi trebuia să fie lucrată de Karl Storck. Pentru piese distruse, ca acest monument de artă, într-o veche capelă ar fi trebuit înfiinţat un muzeu al cimitirului. Găsim aici şi busturi aruncate de pe piedestal, de cutremurul din 1940, de un bombardament din 1944 şi de succesori; printre aceste sculpturi se află "Elevul marinar"de Ion Georgescu (25-19), medalionul E.Arion (1880, 21-1) - probabil de Karl Storck, bustul lui Duţă Rădulescu (?) de Filip Marin, din 1910 (50-2), bustul lui D. Peşacov (1888, 11-11, spart), bustul de lîngă locul 22-48, bustul Cotulas (1895,51-20). Merită să fie studiat orice monument, ca să descoperim frumoase reliefuri în marmură, ca cele de pe mormîntul lui D.G.Florescu (1875,12-2), de pe mormîntul Mariei Horbatski (17-20) şi - simbolizarea fazelor vieţii - de pe mormîntul familiei M. Roşianu (6-7).

www.dacoromanica.ro

Unele înscripţii prezintă şi ele interes, oglindind mentalitatea vremurilor apuse (monumentul maior Al.Cuţarida, C.Cuţarida şi maior D.Repezeanu, 3-5). N-am cules versurile de pe monumente. Poezia de pe mormîntul bibliografului D. Iarcu (1872, 21-28) povesteşte că tatăl defunctului pierise sub Tudor şi că Iarcu a făcut şcoala lui Heliade şi Lazăr. Mihail Rusescu (1872, 7-17) a fost omorît, ca şi paharnicul Alecu Iordaru, ucis în curtea tribunalului în 1857 (30-87). Cei îngropaţi sînt deseori autorii inscripţiilor de pe monumente (B.Hasdeu ş.a.), ceea ce capătă însemnătate cînd e vorba de fruntaşii culturii. Capitolul de faţă rămîne de studiat.

Lăsînd în afară orice discuţie despre valoarea oamenilor înmormîntaţi, putem afirma că pericolul dispariţiei şi a altor monumente este cu atît mai mare, cu cît urmaşii deseori improvizaţi continuă să le înstrăineze şi să le distrugă. Un Tănăsescu de cîţiva ani şi-a pus fotografiile rubedeniilor în viaţă pe mormîntul vienez al familiei Constantinidi (48-1), transformînd monograma "C" într-un medalion pentru propria-i monogramă. O bătrînă bolnavă a vîndut locul Lahovari (4-30) croitorului Luca; la moartea bătrînei, acesta a vîndut monumentul Lahovari. Monumentele de artă Neculescu-Ghica (1-12), altădată îngrijite de Academie, au încăput în 1943 în mîinile cîrciumarului Ciocioiu, îngropat în 1954, cînd a fost distrus frumosul sarcofag al filantropului cultural Iosif Neculescu. Condamnabilă este distrugerea înscripţiei de pe cavoul în care este înmormîntat profesorul doctor G.Asachi, mort în 1899 (53-38). In 1955 a fost distrusă şi inscripţia de pe mausoleul lui Grigore Sturdza (45-21). A dispărut apoi inscripţia de pe monumentul colonelului D.C. Mavrocordat din 1872 (21-24). A fost distrus monumentul cu bustul lui G.Fulga, din 1886 (62-6) şi a dispărut monumentul lui H. şi T.Papazoglu, din 1894 (29-7); s-a mai distrus, apoi, monumentul cu bustul de bronz al lui G.Stroescu (91-3). Monumentele din cimitir - atîtea cîte există - reprezintă o epocă şi anumiţi oameni, încît ar părea suspectă modestia sau luxul unor morminte înstrăinate.

www.dacoromanica.ro

Cimitirul Bellu este un monument de cultură. In spiritul hotărîrii din 22 aprilie 1955 a Consiliului de Miniştri se cere instituirea unui organ de păstrare şi studiere permanentă a monumentelor din cimitire. Se impune interzicerea distrugerii monumentelor sau inscripţiilor, fără avizul organului instituit, precum şi restabilirea în măsura posibilităţii a monumentelor istorice şi a inscripţiilor distruse. De asemenea este necesară interzicerea înmormîntării sub monumentele de artă, care astfel sînt supuse distrugerii prin surparea gropilor, precum şi oprirea înstrăinării monumentelor care prezintă vreun interes istoric ori artistic.[1]

Si aici se impune oarecare prudenţă. Astfel,crucea salvată a familiei actorului Mihail Pascali n-a fost reaşezată în locul ei (28-61), ci tocmai lîngă mormîntul artistului Matei Millo (30-8). Pe cruce s-au mai făcut inscripţii noi,arătîndu-se anii vieţii lui Pascali (data naşterii nesigură) şi numele soţiei sale. Si pe vechea cruce a lui Millo, s-au adăugat cuvintele : "Comic celebru".

Karl Storck. In ce priveşte sculpturile, listele de mai jos nu sînt definitive deoarece - deocamdată - unele cavouri închise n-au fost cercetate. Sînt busturi semnate de sculptori, dar iscălitura rămîne inaccesibilă. Multe lucrări nu poartă semnături. Adîncirea atentă a problemei va lămuri incertitudinea noastră.

Studiul monumentelor de sculptură din Cimitirul Bellu ne îngăduie să respingem părerea greşită a profanilor că majoritatea acestor opere a fost adusă din străinătate.Monumentele sculptate,după vechiul obicei în marmură, reprezentînd îngeri, femei şi diverse motive simbolice-decorative, sînt opera profesorului Karl Storck (1826-1887), tată sculptorilor Carol şi Frederic. Comparîndu-le cu alte cîteva monumente anonime, dar asemănătoare prin factură, putem să le atribuim aceluiaşi Karl Storck. El semnează monumentele :

---

[1] Aceste măsuri le-a propus Ştefan Vartanof, şeful Serviciului cimitirelor.

www.dacoromanica.ro

G.Ghermani, cu un frumos basorelief (1869, 15-3),
A.Pascal (1871, 5-14),
V.Polizu-Micşuneşti, cu medalion (1872, 7-20),
Maria Niculcea, cu bust (1876, 11-25),
Em.Gugiu, cu bust (1877, 11-12),
crucea lui N.Pîcleanu (1878, 11-17),
P.Cantargief, cu bust (1881, 16-10),
bustul Mariei Manolescu (6-6), din 1883, de aceeaşi factură ca şi bustul alăturat - anonim al lui Mihail Manolescu,
bustul lui C.A.Rosetti, din 1883 (30-81).

De asemenea Karl Storck poate fi sculptorul monumentelor :

D.Zissu (1867, 6-1),
Maria Spinazzola (1868, 8-7),
Maria Manu (1868, 6-5),
Văcărescu (1870, 14-5),
Lucia Ghica (1870, 8-3),
crucea C.Plopeanu (1870, 14-25),
medalionul Avram Gheorghiu (1871, 16-3),
Elena Izvoranu (1874, 30-87),
Ana Carcaleţeanu (1875, 25-1, distrus),
Maria Dancovici (1878, 11-13),
Iosif Niculescu (1879, 1-12, distrus),
Mihail Traian (1880, 25-4),
statuia Marigo M.Coloni (1b-1),
Macri (24-25),
Puliev (17-17, în afară de bust),
Arvenesso (17-29).

Frumosul medalion al lui Avram Gheorghiu s-a atribuit lui Karl Storck, ca şi "femeia cu voal" (sau "madona cu lăcrimi") de pe mormîntul Elisabetei Basarabescu (1871, 27-16). Un pietrar-sculptor afirmă că admirabila statuie a "femeii cu voal" ar fi una dintre primele opere ale lui Karl Storck;modelul este repetat anonim în Cimitirul catolic Bellu, pe mormîntul Clement Kunst (1883), dar lăsînd faţa femeii descoperită, ceea ce înlesneşte comparaţia statuii cu alte monumente semnate. Scenele biblice, lucrate ca în fildeş pe mormîn-

www.dacoromanica.ro

tul D.G.Florescu (1875, 12-2), după spusele urmaşilor celor înmormîntaţi, sînt opera lui Karl Storck; aceeaşi afirmaţie se face şi în legătură cu scena de pe mormîntul Zosima (9-7) Prin comparaţie, am putea observa elemente gotice folosite - credem - de acelaşi Karl Storck, la clădirea capelei Mavrocordat (17-1), dar şi mai sigur la monumentul lui Scarlat Petrovici-Armis (1875, 9b-6, iscălit de pietrarul Camparoli-Carrara) şi la alt monument - M.Fabos din Cimitirul catolic Bellu.

Ion Georgescu. Cel mai talentat elev al profesorului Karl Storck este Ion Georgescu (1856-1898), înmormîntat în Cimitirul Bellu (15-20). Indrumător al generaţiei noi, Georgescu începe sculptura noastră modernă, luptînd pentru promovarea artei sale. Modest, chiar timid, artistul nostru trăieşte în condiţii grele, lucrînd mai mult pentru cimitire, unde e plătit mizerabil, încît este nevoit să folosească marmură de calitate inferioară, prea puţin rezistentă.

Printre admirabilele cavouri din Cimitirul Bellu rămîne "monumentul-poem" al poetei Iulia Hasdeu (25-22), prin care Georgescu a reuşit să dea o formă plastică fanteziei nemîngîiatului părinte, Bogdan Hasdeu. Bustul Iuliei din cavou, sculptat cu multă fineţe în 1889, este una dintre capodoperele artistului nostru. Atunci, Georgescu avea vîrsta de treizeci şi trei de ani. Studierea monumentului necesită cercetarea cărţii Sic cogito de B.Hasdeu, a notelor descriptive de Hasdeu şi Gion, precum şi a scrisorii omagiale cu ocazia inaugurării acestui monument adresată lui Hasdeu de arhitectul Ion Socolescu.

Amintim următoarele sculpturi de Ion Georgescu :

- două busturi din capela familiei Toma Stelian (locul aparţinea lui Grigore Petru 32-2, fiind cumpărat în 1882),
- monumentul cu bustul Elenei Nicolescu (1886,32-10)
- "Tăranca" din 1887, de pe mormîntul Papadopol, azi M.Sceopol (11-23),
- bustul pictorului C.Lecca (1887,7-37), incadrat într-un monument cu medalionul Victoriei Lecca (1893),

www.dacoromanica.ro

capela Episcopescu (23-36), actul de angajament al sculptorului fiind semnat în 1888, lucrarea repetîndu-se şi pe locul mormintelor St.Solacoglu (7-8); în capela Episcopescu - ceea ce e important - se afla bustul Angelinei Davidescu, născută Episcopescu, executat tot în 1888 de Georgescu şi vîndul în 1956 Muzeului de Stat,

două busturi : colonel C.Georgescu şi soţia sa, din 1888 (26-6),

medalionul poetului Eminescu, reprezentînd pe poet în ultima perioadă a vieţii (1889, 9-24),

două busturi Lespezeanu, din 1889 (23-21),

monumentul Zădăriceanu, din 1889 (32-16),

bustul C.Borănescu (1889, 9-5b),

două busturi Maria şi dr.N.Turnescu, din 1892 (18-3),

bustul Dorei Dalles (1892, 9b-8),

bustul elevului marinar C.Racoviţă-Damari (1892, 17-12, aruncat mai tîrziu lîngă mormintele Atanasiu, 25-19),

bustul dr.A.Boicescu, din 1893 (27-31),

medalionul Gr.Serurie (1893, 26-21),

bustul generalului Al.Cernat (1893, 34-7),

bustul lui Em.Protopopescu-Pake (1893, 21b-13), nesemnat,

medalionul N.Nicolescu, din 1894 (27-39),

bustul St.Constantinescu, din 1895 (38-12),[1]

bustul dr.Vasile Vlădescu, din 1895 (6-11),

bustul Mariei Popovici, din 1896 (6-8),

medalionul Gavril Elmazoglu (1896, 61-35),

bustul M.A.Catargi, din 1897 (56-26),

bustul Elizei Rosetti, din 1897 (30-81),

medalionul Mariei Stăncescu, din 1897 (21-36),

două busturi : A.Constantinescu-Durduc şi S.A.Durduc, din 1898 (34-9),

două busturi : soţii G.Cantacuzino, din 1898 (12-20).

In Cimitirul catolic Bellu mai găsim bustul profesoarei Natalia Penozi, din 1896, şi medalionul lui Keil Hauer, din 1897. De asemenea Ion Georgescu este autorul monumentului funerar al domniţei Bălaşa, de la biserica Domniţa Bălaşa din Bucureşti.

[1] Poate şi capela ornamentată cu sculpturi.

www.dacoromanica.ro

Carol Storck (1854-1926) iscăleşte la început: "Storck Junior" şi chiar "Storck fiul". El este un prodigios sculptor, care - din păcate - uneori îşi iroseşte incontestabilul talent în lucrări ce nu merită semnătura sa. Capodopera lui Carol Storck sculptată în 1900, figura Elenei Izvoranu care îşi plînge fiul (24-23), o repetă mult mai rudimentar, la cîţiva zeci de metri depărtare, la picioarele statuii lui D. Atanasiu, din 1910 (16-37). Principalele opere ale lui Carol Storck, printre care elegantele medalioane, le găsim în Cimitirul Bellu ortodox. Iată lista aproximativă a operelor lui Carol Storck, aflate în diverse cimitire din Bucureşti :

1881 Arghiropol (22-16), medalion,

1885 Ap.Arsaki (15-36), medalion în frumosul cavou distrus de bombardament,

1886 A.Tr.Laurian (40-55), bust,

1886 I.Mirescu (2-12), bust,

1886 I.Dalles (9b-8), medalion,

1888 Aneta Ghenovici (54-83), bust,

1889 C.N.Niculescu (56-11), bust,

1889 Karl Storck (Cimitirul protestant), bust,

1889 mama sculptorului Carol Storck (tot acolo), medalion,

1890 G.Enescu (11-21), bust,

1891 colonel H.Filitti (26-22), bust,

1892 A.Ionescu (4-26), bust,

1892 G.Vanic (Cimitirul armenesc), două busturi,

1892 şi 1899 Luther (Protestant), două busturi,

1894 Em. Lahovari (15-36), medalion,

Eliza Ghica (1894, biserica Tei), sculptură,

1895 Bragadiru (12-13), două busturi,

1896 D.Borănescu (13-3), bust ,

M.Stöhr (1896, Protestant), medalion,

1896 A.Nicolescu (Cernica), bust,

1899 dr.G.Chiriazi (33-9), bust, figura de marmură este de altă factură,

1900 Elena Izvoranu (24-23), statuie,

1900 Xenia Poenaru (53-53), bust,

1902 T.Velicu (29-20), bust,

1902 A.Schina (29-10), bust,

www.dacoromanica.ro

1903 Iulia Hasdeu (mamă) (25-22), bust,
1903 M.Mitilineu (16-19), bust,
1904 general M.Rasti (48-13), bust şi monument,
1904 G.Andronescu (40-48), bust,
1905 dr.J.Vellan (55-23), bust,
1905 R.Ne[illegible]alici (48-4), bust,
1906 Tr.Witting (Protestant), bust,
1907 D.Poenaru (62-63), medalion,
1907 Duro (24-24), două busturi,
1907 I.Mulţescu (66-27), bust,
1907 Popiţeanu (sf.Vineri), două busturi,
1908 An.Nicolescu (63-20), bust,
1908 St.Cristu (61-94), medalion,
1908 San-Marin (15-50), două busturi,
1908 Jules Florian (28-1), bust,
1909 L.Stoicovici (61-100), bust,
1909 I.Bejiu (sf.Vineri), bust,
1909 G.Vasiliu (sf.Vineri), bust,
1910 D.Atanasiu (16-37), statuie,
1910 A.Teodoru (58-75), bust,
1910 R.Rusescu (31-58), bust,
1910 I.Serbănescu (31-57), bust,
1910 G.Melic (Armenesc), bust,
1910 Fr.Broehm (Protestant), medalion,
1911 Tell (17-18), bust,
1911 Maria Motaş (73-13), medalion,
1911 Elisa Vlădeanu (51-15), bust,
1911 soţia sculptorului, medalion, şi autoportret pe mormînt (Protestant),
1912 E.Petrini (4-31), bust,
1912 dr.D.Cristescu (18b-4), bust,
1913 dr.Nichita (6-6), bust,
1913 N.Grecescu (sf.Vineri), medalion,
1913 St.Urlăţeanu (Cernica), bust,
1914 E.Nicolescu (27-39), bust,
1914 G.Riegler (73-4), medalion,
1915 T.Minciulescu (sf.Vineri), bust,

www.dacoromanica.ro

1916 M.Petrini-Galaţi (56-61), statuie,
1916 Carol Göbl (Catolic), bust,
1918 general D.Praporgescu (1b-11), bust,
1919 Dragomirescu (Colentina), bust şi medalion,
1921 E.Noreanu (sf.Vineri), bust,
1923 Tarpo (37b-1), două busturi.

Numele lui Carol Storck figurează de asemenea pe capela H.Fundăţeanu (35-27) şi pe monumentul-cruce al lui C.Arion (29-23). Tot C.Storck trebuie să fie sculptorul medalioanelor nesemnate din Cimitirul protestant Bellu : Charlotte Borck (1890), Gustav Rietz (1903)şi soţii Grefu.

Frederic Storck. Al treilea Storck - Frederic Storck (1872-1942) sau cum iscăleşte dînsul : Fritz Storck, este înmormîntat în Cimitirul sf.Vineri. Sculpturile sale din cimitire completează colecţia din muzeul înfiinţat la Bucureşti de soţia sa, pictoriţa Cecilia Cuţescu-Storck. Amintim medalioanele de la Cimitirul catolic Bellu : Math.Greiger (1899), Bruzzesi din 1904 şi profesor Fl.Thierin din 1908, precum şi bustul Fr.Kaiser (1926), medalionul mamei sculptorului şi medalioanele Nirescher din 1941 de la Cimitirul protestant Bellu. Cîteva importante opere de Frederic Storck se păstrează în Cimitirul Bellu ortodox. Cei patru evanghelişti de pe mausoleul Gheorghief, zidit de I.Mincu, sînt modelaţi de Storck într-o concepţie personală, într-un stil clasic simplificat. Urmează : monumentul L.P.Niculescu (1903, 27-23), bustul dr. Marinescu, din 1906 (64-31), bustul profesorului Ionescu-Gion, din 1907 (17-25), bustul şi medalionul Stoenescu, din 1907 (65-41), medalionul Gr.Triandafil, din 1908 (5-32),medalionul P.S.Aurelian (1909, 7-38), bustul N.Moscu (1910, 27-22),medalionul Bădulescu, din 1911 (61-119), medalionul Panait Cerna (1913, 84-8), bustul M.Ionescu-Călineşti, din 1914 (6-22), bustul generalului C.Angelescu, din 1920 (38-48), bustul E. Economu (1922, 20-13).

Oscar Späthe. Alt sculptor de valoare, Oscar Späthe (1875-1944)[1], mort şi înmormîntat în satul Niculeşti - Buzău,

[1] De vreo două ori semnează şi - Spaethe.

www.dacoromanica.ro

redă în bronz trăsăturile fine ale poetului Cincinat Pavelescu (1934, 13-58)[1], ale actorului Petre Liciu (1912,71-38),ale profesorului Constantin Nițescu (1930, 45-32). Pe lîngă aceste trei lucrări de Späthe, în Cimitirul Bellu mai găsim alte busturi : Iacob (1905) şi general I.Lahovari (1909,55-13), I. Dalles (1914, 9b-8), St.Cihoski (1920, 7-48), Em. Porumbaru (1921, 25A-13) şi Lucreţia Gracoski (45-20),medalionul Elizei Seitanu (1916, 69-104), figura de pe mormîntul lui Const.Mille (1927, 100-23), portretul sculptat al generalului R.Vivescu, din 1928 (56-8), şi medalionul şi scena Hamlet de pe mormîntul actorului Aristide Demetriade, din 1932 (16-25). Operă importantă de Späthe este monumentul familiei N.Budişteanu în Cimitirul sf.Vineri (îngerul şi trei panouri sculptate), unde se află de asemenea bustul lui A.I.Hodoş (1929) şi portretul actorului Nottara (1935), lucrate de acelaşi artist. In Cimitirul catolic Bellu găsim busturile sculptate de dînsul pe mormintele Aldasoro şi bustul profesorului Eugen Ludwig (1927).

Dumitru Paciurea (1873-1932), înmormîntat în Cimitirul Bellu (96),are în acest cimitir trei lucrări: "Capul lui Crist cu cunună de spini", de inspiraţie laoconeană, pe mormîntul doctorului N.Paulescu (15-10); "Adormirea Maicii Domnului",în stil neobizantin modernizat, pe cavoul Stolojan (55-17) şi bustul pictorului Petre Serafim (1910, 74-25). Sculptura "Zeul războiului" se afla pe mormîntul generalului Ludovic Mircescu din Cimitirul militar Bellu. Un bust modelat de Paciurea, al preotului C.Dumitrescu (1927), îl găsim în Cimitirul sf.Vineri.

Alţi sculptori. Un artist italian, Rafaelo Romanelli (1856-1928), din Florenţa, venea în ţară pentru contractarea şi instalarea unor comenzi de sculptură. Ii datorăm cîteva preţioase opere din Cimitirul Bellu : "Doamna în alb" (65-36)[2], figurile monumentelor Poroineanu (1902, 18b-25)[3],bustul Loui-

[1] Desenul monumentului este făcut de sculptorul C.Baraschi.

[2] Inscripţia scoasă: "Cet animal de médecin m'a tué! Herculesbad-Mehadia, 11-12 Août 1906". Statuia reprezintă pe Katalina Baschott şi e înălţată de Andrei Popovici.

[3] Din cei 12 şerpi simbolizînd bîrfelile, care se aflau la picioarele catafalcului Eufrosinei Poroineanu, n-au mai rămas decît doi...Şi aceasta ar fi un simbol - al uitării...

www.dacoromanica.ro

sei Serban Jianu (3-9), al savantului C.Istrati (73-20) şi al lui C.I.Stoicescu (15-50), două medalioane din 1906 din mausoleul Gheorghief, bustul lui N.Voinescu (64-9), în sfîrşit - figurile monumentului Petru Stoicescu (1897, 43-19), neiscălit.[1]

Din sculpturile aduse din străinătate prezintă interes medalionul "Durerea" şi excelenta statuie a Alexandrinei Fălcoianu (5-19), lucrată în 1873 de Auguste Préault (1809-1879), la Paris; în 1956 aceste două sculpturi au fost vîndute Muzeului de Stat, încît statuia din cimitir este o copie. Tot din Paris au fost aduse sculpturile "Fata cu floare" şi medalionul de pe mormîntul lui A.Don (22-8), executate în bronz de P.Granet în 1877; bustul doctorului A.Stăncescu (92b-9), lucrat în 1911 de Ernest Dubois; sculptura "Indurerata", de pe cavoul I.Stănescu (63-7), executată în 1918 de D.Peuch.[2] Monumentul în bronz de pe mormîntul Mariei Cîrlova (1908, 2-5), este opera lui Johannes Hottart. Monumentul în marmură de pe mormîntul lui G.Vernescu (1900, 31b-5), este lucrat de A.Bartholomé. Bustul Irinei Polizu (1881, 10b-4) este opera lui Cauer-Creuznach, iar bustul doctorului A.Vlădescu (1899,6-10) - al lui E.Acconci. A.Rascaldani din Milano sculptează în 1906 monumentul de pe mormîntul doctorului Ion Petrini - Paul (64-34). Figuri banale în marmură furnizează E.Paleni din Bergamo, pe mormintele Petre Cutof (1890,16-8) şi P.Popp (1895, 25-9). Busturile familiei Naum le execută G.Scarfi din Messina, în 1910 (79-58). Basorelieful de pe capela P. Negreanu e iscălit de P. de Candide (1938, 3-12). Cîteva busturi se află în cavoul V.Lascăr (39-4).

Revenind la sculptorii noştri, uneori mai slab decît cei menţionaţi apare Constantin Bălăcescu (1866-1913), înmormîntat în Cimitirul Bellu (84-5). El sculptează monumentele : Georgică Iliescu din 1898 (8b-2) şi Sofia Mavrodin (1905,18b-3), două busturi Iacomi din 1898 (34-26), bustul colonelului

---

[1] Poate şi medalionul Petelenz, de la Cimitirul catolic Bellu.

[2] Monument adus în ţară de Zoe D.Aman, pe mormîntul fiului ei.

www.dacoromanica.ro

T.Coadă din 1899 (29-11), bustul T.Vasilescu din 1902 (31-61), două busturi Dancovici din 1903 (43-6), medalionul profesorului C.S.Stoicescu (1909, 21-93) şi două busturi At. Cosmescu (54-61). In principalul său monument, nesemnat, pe mormîntul Mariei Preda (39-10), merită atenţie sculptura mai realistă a figurii centrale.

Ettore Cadorin iscăleşte cîteva medalioane bune : Pia Cosmovici (1897, 62-62), dr. D.Brîndză din 1899 (52-6) şi Petre Orleanu din 1901 (50-21).

Busturi în marmură sculptează Mihail Gheorghiu : C.Porumbaru (1894, 94-90), Vasile Maniu din 1906 (17-19), M.Papadopol din 1910 şi alte patru busturi şi un medalion, din 1911, ale familiei Papadopol (24-17).

Wladimir C.Hegel (1838-1918) a executat bustul C.Esarcu (1898, 40-35) şi statuia femeii în faţa medalionului lui C.Angelescu (1902, 40-53).

Vasile Ionescu iscăleşte în 1906 bustul Elenei Nicolau (1936, 31-42).

Pictorul Alexandru C.Satmary, înmormîntat în 1933 în Cimitirul protestant Bellu, a sculptat bustul căpitanului Alfred Angelescu (24-27).

Filip Marin (1865-1928), înmormîntat în Cimitirul Bellu (4-19), are în cimitir bustul C.Gulimănescu din 1900 (43-4), bustul P.Constantinescu (1902, 25-3), două busturi slabe - C. Dimitriu (1908, 49-74), precum şi bustul Duţă Rădulescu (? căzut de pe mormîntul 50-2), sculptat în 1910.

D.Măţăuanu (1889-1929), înmormîntat în Cimitirul sf.Vineri, sculptează pentru Cimitirul Bellu două medalioane Puşcariu din 1909 (2-11), medalionul generalului V.Zottu (1916, 29b-1), medalionul N.Zane (43-5), busturile - colonel T.Cocăneanu (1920, 47-19b), pictor D.Marinescu (1924, 78-57), I.Atanasiu (1926, 98-69) şi general Tell, din 1929 (17-18), precum şi statuile de pe mormintele familiei Cuţarida (1-17) şi general Tetrat (Bellu-militar, 1926, împreună cu C.Ihm).

C.Ionescu-Varo a lucrat bustul lui T.Brahu, din 1909 (sf.Vineri), şi bustul generalului C.Scărişoreanu (1944,58-52).

www.dacoromanica.ro

Găsim aici cîteva lucrări de Carol Teutsch : bustul H. Butoianu din 1909 (47-18), două busturi J.Göbl din 1910 (58-113); o sculptură din 1918 se află în Cimitirul protestant Bellu, pe mormintele familiei Kleisch.

Lidia Kotzebue (1885-1944), înmormîntată la Moara Domnească - Ilfov, sculptoriţa admirabilului Monument al Aviaţiei din Bucureşti, este de asemenea autoarea frumoasei statui în bronz de pe mormîntul aviatorului Alexandru Cojan (1935, 95-33).

Dintre contemporani, printre lucrările Miliţei Pătraşcu[1] atrage atenţia noastră busturile scriitorilor Panait Istrati (1935, 37-51, cu basorelieful reprezentînd figura mamei sale) şi Liviu Rebreanu (1944, 21-80) şi medalionul actorului Mihai Popescu, din 1955 (96). Amintim de asemenea monumentul familiei Eliad (103-4), medalionul B.Otetelişanu (1938,6-19), lespezile de pe mormîntul Xeniei Sinadino (1941, 64-38) şi de pe mormîntul Barnoski (1954, 101-57), bustul Didonei Dumitrescu (1945, 33b-11), soulptura de pe mormîntul Sericăi profesor Radu Novian (1946, 56-34), îngerii de pe mormîntul Stefanidi (84-62), portretul violonistului Nottara (1951) din Cimitirul sf.Vineri, sculpturile din Cimitirul Ghencea-militar şi din cel evreesc Filantropia, catolic (Capdebo), Ghencea (conte Schweller), precum şi monumentele Mariei Filotti, Agepsinei Macri-Eftimiu şi lui D.Gusti, Madona înălţată pe mormîntul prof. dr. Marin Nasta.

Alt contemporan,Ion Jalea, pe lîngă statuile monumentului Străjescu (1931, 101-52) şi cele de pe mormîntul N.D.Amira (79-12), are o sculptură pe mormîntul lui G.Nicolau (1950, 96-1), medalioanele T.Alesseanu (1935, 15-44) şi dr.G.Magheru (1952, 83-160), bustul N.Botez (1941, 25-1), trei busturi din capela Stoicescu-San-Marin (15-50), semnate, precum şi trei busturi ale familiei generalului I.Nicolescu, nesemnate (32-10).

---

[1] A se vedea de asemenea articolul Zoei Ricci:"Pietre funerare de Milita Pătrascu" din revista "Arta, lumina şi culoarea" (1946, mai, nr.1, p.53-56).

www.dacoromanica.ro

Lui C.Baraschi îi aparţine sculptura deasupra capelei Tita Cristescu (1935, 100-18), statuia şi medalionul de pe mormîntul Margaretei Oprescu (1937, 112-50) şi bustul avocatului I.Vasilescu Nottara (1916, 45-6).

Corneliu Medrea (1888-1964), înmormîntat în Cimitirul Bellu, este reprezentat prin bustul poetului St.O.Iosif (1913, 84-2), medalionul scriitorului Emil Gîrleanu (1914, 83-6), monumentul de pe mormîntul A.G.Florescu (1925, 99-10), expresivul bust al pictorului Sion (1939, 116-2), lespedea de pe mormîntul Alexandrinei Vineş (1946, 5-23), sculptat după un desen de porţelan de Woodgwood, şi capul artistului Ion (Mano...) Manolescu (1949, 11b-48). Corneliu Medrea are sculpturi pe mormintele familiei Lucaciu (1929), la Cernica, şi în Cimitirul armenesc, pe mormîntul lui H.Zambaccian.

M.Onofrei, sculptorul bustului doctorului G. Marinescu (1938, 100-9), este mai bogat reprezentat în Cimitirul sf.Vineri, unde găsim frumoasele busturi ale lui Vasile Stroescu, din 1928, şi Zamfir Arbure (1933), precum şi medalioanele P. Zissu (1937) şi ing. G.Zottovici (1948).

O.Han, sculptorul busturilor L.Popescu (1918, 64-26) şi al bustului scriitorului Corneliu Moldovanu, din 1919 (114), mai are un bust pe mormîntul pictorului Artur Davidoglu (1919), în Cimitirul armenesc.

Dimitrie Mirea (1868-1942), înmormîntat în Cimitirul Bellu, este sculptorul bustului generalului A.Demonsten, din 1926 (59-43).

Teodor Burcă, înmormîntat în 1950 în Cimitirul sf. Vineri, sculptează medalionul profesorului I.Ursu (1925, 72-6), bustul viceamiralului V.Urseanu, din 1927 (3-38), lucrările de pe mormîntul Oprescu (1937, 44-18), precum şi bustul generalului C.Dragalina, din 1922, în Cimitirul militar Bellu, şi medalionul actorului V.Toneanu (1933), în Cimitirul sf. Vineri.

C.Horvath, sculptorul bustului Marinei Dodani, din 1918 (18-25), are două busturi Florian în Cimitirul sf.Vineri şi o sculptură pe mormîntul familiei Gaiser, în Cimitirul protestant Bellu.

www.dacoromanica.ro

Spiridon Georgescu a lucrat în 1924 monumentul Plopeanu (96-6), inspirat de monumentul Rescaldani (64-34) şi repetat în Cimitirul Colentina, precum şi busturile Ticu Comănescu (98-59), în 1926, şi maior M.Izvoranu (18b-22), în 1931.

Mai găsim în Cimitirul Bellu :

- două busturi Dumitrescu (40-14) şi un bust în cavoul familiei Ghiţă Ioan((20-4), de Pavelescu-Dimo, din 1902;
- bustul V.Cîrnu-Munteanu, de N.Carrara, din 1903 (56-55);
- bustul colonelului G.Mareş (1903, 56-44), de C.Nicoli;
- bustul lui Remus Opreanu (1908,1-3), de I.Stănescu;
- medalioanele Alexandru Fochidi (75-13) şi maior M. Bîşceanu (1911, 6-20), de Olteanu;
- medalionul Petre Roşescu (1910, 75-14), de Hans Rebibach;
- bustul şi medalionul Cristescu (1911 şi 1918,18b-4), de A.Zehle;
- medalionul lui I.Georgescu (74-20), din 1912, de T. Vidali, pietrar-sculptor din Ploieşti;
- două busturi S.Filip (1916, 91-4), de pietrarul Carol Ihm;
- două medalioane Gaicu, de I.Gheorghiţă, din 1918 (27-53);
- medalionul "Mama" lui Theodor-Themeli (1920,59-11);
- medalionul profesorului V.Sion (1921, 9-13), de G. Dimitriu;
- miniatura-medalion Ec.Stănescu (1923, 21-1), de A. Andriţoiu;
- bustul lui P.Arjoca (1926, 22-10), de fratele său, pictorul Ilie Arjoca;
- bustul S.Alexandrescu (1928, 32-19), de Al.Severin, înmormîntat în 1956 în Cimitirul Bellu; acesta a mai ornamentat capela Mincu (33-5);
- bustul doctorului D.Gerota (96-21), patru medalioane Davis (1929, 69-84) şi sculptura familiei Cristu (1912, 21-32), de Ion Iordănescu (1881 - 1950), înmormîntat în Cimitirul sf.Vineri;
- busturile Alex.Maxim, din 1927 (99-20), G.Stroescu (1930, 91-3, distrus) şi Pantazi-Jornescu (21-132), precum şi medalionul G.Marinescu (1940,43-15), de D.Bîrlad, cu numeroase lucrări în Cimitirul sf.Vineri;

www.dacoromanica.ro

medalionul soţilor Bărbătescu-Paşcani (1931, 91-3), de P.Stadler;

medalionul aviatorului Romeo Popescu (1931, 23-6), de O.Bordenache;

două medalioane Orezeanu (1933, 49-76), de L.Pantazi;

două medalioane pe mormîntul inginerului P.Antonescu (1935, 60-1), de G.Tudor (1882-1944);

medalionul I.Niţescu (1936, 21-68), de Mac (Constantinescu);

bustul generalului David Popescu, din 1937, de Manasse(Roma), şi un cap de fetiţă alături (81-84);

medalionul actorului Gr.Mărculescu (1943, 45-19), de Al.Călinescu;

monumentul actorului Vasilache (1944, 96), de Ion Tureatcă;

medalionul colonelului C.Brătianu (1945, 24-31), de Ion Dohatcu, înmormîntat în 1952 în Cimitirul Ghencea;

medalionul doctorului D.Em.Paulian (1949, 77-3), de Maria Grigorescu;

medalionul poetului G.Coşbuc, de I.Vlasiu (86-8, transp. 9-19);

bustul Z.Jianu, de I.Vlad, din 1952 (3-48), ş.a.[1]

Inregistrăm în continuare cîteva busturi şi medalioane, care se vor cerceta cu timpul mai atent, paralel cu monumentele nesemnalate. Unele din ele ar putea fi atribuite lui Ion Georgescu şi reprezentanţilor familiei Storck :

Ion Dobrovici, 1870, 20-14,

Gr.Jianu, 1874, 3-9,

Elena Arion, 1880, 12-1,

R.Boroşiu, 1881, 31-6,

Aneta Metaxa, 1881, 22-14,

D.Teodoru, 1882, 32-6,

E.Predescu, 1884, 12-1 (două medalioane dispărute),

slt.C.Filitti, 1887, 26-22,

C.Fulga, 1886, 62-6 (monument distrus),

Pandele Iliad, 1887, 15-7,

---

[1] In Cimitirul sf.Vineri găsim busturi şi medalioane de N. Constant (1909), C.Mihăilescu din Rîmnicul-Vîlcea (1915), Savargin (medalionul generalului P.Angelescu, din 1936), ş. a.

www.dacoromanica.ro

Luca Koslinski, 1889, 22-16,
Ana Schiopescu, 1889, 41-14,
I.Vrăbiescu, 1891, 33-11,
B.Stefănescu, 1891, 34-10,
G.Tănăsescu, 1891, 17-6,
general Ion Carp, 1892, 17-11,
H.Baltador, 1895, 17-7,
maior Tr.Cioranu, 1895, 11b-31,
colonel D.Călinescu, 1896, 52-87,
V.Hernia, 1897, 34-29,
E. şi C.Budişteanu, 1900, 41-32,
G.D.Pallade, 1903, 55-37,
Luigi Cazzavillan, 1903, 44-1,
general G.Gramaticescu, 1907, 45-5,
N.Mandrea, 1910, 74-26,
I.L.Caragiale, 1912, 58-13, transp. 9-46;
Aurel Vlaicu, 1913, Bellu-militar,
poetul M.Iacobescu, 1913, 84-12 (din Stuttgart),
C.F.Robescu, 1919, 7-20,
S.Filipescu, 1922, 98-69,
dr.Toma Ionescu, 1926, 20-4,
Sabba Stefănescu, 1931, 102-68,
M.Hagiopol, 1937, 12-1,
G. Folescu, 1939, 11b-48,
aviator V.Nicolescu, 1944, 124-152,
Alice Soare Trandafil, 1945, 114-1,
Tache Protopopescu, 18b-1,
statuia V.Vasilescu-Valjean, 34-28, ş.m.a.

Mai puţin accesibile rămîn mozaicurile şi picturile din cimitir, din cauza păstrării lor în capele închise. Frumoase mozaicuri găsim în mausoleul Cantacuzino (40-29) zidit de arhitectul Ion Mincu. Mozaicuri mai aflăm în "capela" Gologan (1951, 7-36) ş.a.

Măsurile necesare pentru ocrotirea monumentelor istorice şi de artă din cimitire trebuie luate neîntîrziat. Altfel schimbarea aspectului istoric şi artistic mai cu seamă a

www.dacoromanica.ro

Cimitirului Bellu ar ameninţa să aducă acest muzeu de sculpturi şi arhitecturi la ruină.

www.dacoromanica.ro

STUDIEREA CIMITIRELOR

De ani de zile s-a pus problema studierii bogatului material istoric, pe care-l oferă cimitirele ţării, mai ales Cimitirul Bellu din Bucureşti. Valoarea artistică a unor monumente din aceste cimitire măreşte însemnătatea lucrării.

Privind Cimitirul Bellu ca monument de cultură, ne permitem o afirmaţie : nu cunoaştem alt cimitir în alte ţări, care să concentreze, singur, mormintele atîtor fruntaşi ai acelor ţări, ca Cimitirul Bellu.

Mormintele istorice sînt risipite în diverse localităţi. In U.R.S.S. au fost două capitale; în Germania şi Italia - mai multe; în Franţa şi Anglia există panteoane; marile oraşe au cîte două şi mai multe cimitire importante, în dezvoltarea mai îndelungată a centrelor economice şi culturale.Aşa dar avem un cimitir care, mai mult decît oricare altul, oglindeşte trecutul ţării.

In asemenea condiţii studierea Cimitirului Bellu capătă o semnificaţie ştiinţifică. Ea va servi pentru completarea dicţionarelor enciclopedice şi a diverselor opere istorice, ceea ce se constată din informaţiile cerute de numeroşi delegaţi ai instituţiilor de stat. Insuşi faptul că aici sînt înmormîntaţi atîţia fruntaşi consacraţi de Academia Republicii Populare Române, este o dovadă a valorii culturale a Cimitirului Bellu. Inmormîntarea în acelaşi loc a mai multor reprezentanţi ai aceleiaşi familii face imposibilă transportarea osemintelor acestor fruntaşi într-alt Panteon.

Cu toată importanţa studierii acestui material oferit de cimitirele Capitalei, mai ales de Cimitirul Bellu, migala unei asemenea lucrări, care necesită timp îndelungat şi cunoştinţe speciale, n-a permis nimănui să închine o operă scrisă problemei semnalate de atîtea ori în trecut.

www.dacoromanica.ro

Vechii ziarişti au încercat să comercializeze un ghid al Cimitirului Bellu, dar lucrarea a depăşit posibilităţile lor.

In legătură cu expoziţia din 1935, Primăria Capitalei a cerut întocmirea listelor eroilor militari şi ale fruntaşilor vieţii publice şi sociale a ţării, înmormîntaţi în principalele cimitire locale. Cu tot efortul făcut pe atunci de administraţiile cimitirelor, din cauza lipsei de specialişti, sumarele liste întocmite n-au prezentat aproape nici un interes.[1]

H.Stahl[2] şi alţi publicişti[3] au consacrat articole Cimitirului Bellu. Abia în 1941 a apărut unica broşură închinată de noi Cimitirului Bellu din Bucureşti. Academia refuzînd să publice acest material, "ca puţin important", autorul broşurii a primit propunerea unei colecţii străină preocupărilor istorice, încît a trebuit să reducă o bună parte a materialului adunat, să renunţe la arătarea figurilor şi să completeze restul cu date de popularizare, chiar în ceea ce priveşte anii vieţii celor înmormîntaţi. Astfel, broşura tipărită în 1941 este o modestă evocare populară a Cimitirului Bellu sau - după cum scriam în prefaţă : "o simplă plimbare, în realitate foarte grea, în mijlocul umbrelor trecutului..."

Se povesteşte că Cimitirul Bellu, înainte de 1879 cînd morţii se înmormîntau în jurul bisericilor, era loc de petrecere; poate că în amintirea acelor vremuri, cimitirul a rămas şi mai tîrziu, duminica, loc de excursie şi de întîlnire pentru bucureşteni.[4] Vizitarea permanentă a Cimitirului Bellu de către cetăţeni, dar mai ales informaţii ce se cer zil-

---

1 Folo im arhiva Serviciului Cimitirelor din Bucureşti.

2 Prin imitirul Bellu, în Printre hotare, 1912, nr.2,p.10-12, şi [illegible] e se duc, Bucureşti, 1935, p.242-261.

3 Aurel Savela Cîteva ore la Bellu, în Irbînda ilustrată, supliment la nr.890 din 13 iunie 1921; G.Bezviconi, Panteonul părăsit, articol publicat în ziarul Neamul românesc şi reprodus în volumul Din alte vremi, Bucureşti, 1940, p.12-14.

4 H.Stahl, op cit , p.242-243.

www.dacoromanica.ro

nic în legătură cu cei înmormîntaţi şi mormintele - monumente, a accentuat nevoia întocmirii unui istoric al cimitirului şi a unor liste ale persoanelor mai importante înmormîntate aici. Depăşind nivelul unei simple înregistrări, lipsită de folos fără o dotare ştiinţifică, am început studiul istoric al problemei. De la Cimitirul Bellu, era natural să ne extindem - pentru a avea o imagine mai completă a problemei - la celelalte cimitire şi la Crematoriul "Cenuşa" al Capitalei. Proveniența multor pietre de morminte,din Cimitirul Bellu şi din lapidarul bisericii Stavropoleos, din vechile cimitire din jurul bisericilor centrale şi chiar din mănăstirile şi satele apropiate, a făcut - în cele din urmă - să începem cercetarea mormintelor întregii Capitale, cu atît mai mult cu cît însscripţiile de pe mormintele publicate sau semnalate în trecut într-un dosar din 1880 din arhiva episcopului Ghenadie Enăceanu, depus la Academie, de N.Iorga, C.Erbiceanu (publică în 1894 pomelnicul mormintelor Mitropoliei din Bucureşti, scris în 1776 de eclisiarhul Samuil) ş.a., nu înfăţişează un cod aparte.

Lucrarea de faţă, începută în august 1953, a fost în bună parte realizată prin înţelegerea lui Stefan Vartanof,şeful Serviciului Cimitirelor şi Crematoriului.

Lucrarea mai mult decît a dublat numărul monumentelor de artă din cimitire, cunoscute specialiştilor, care chiar în anii 1954-1955 şi mai tîrziu încercau să completeze listele acestor monumente, profitînd de truda noastră, fără să arate izvorul.

La înşirarea celor înmormîntaţi, care urmează, am înregistrat numai anii vieţii, deoarece notarea zilei naşterii şi a morţii ar reliefa şi mai multe imprecizii şi date discutabile. Data morţii apare la noi aproape totdeauna ca element obiectiv, fiind verificată, în caz de contrazicere, după registru.[1] Sînt posibile, însă, greşeli provenite chiar din re-

[1] Am cercetat vechile registre ale Cimitirului Bellu,din anii 1859-1874,1878-1885 şi 1893-1899, incomplete şi ele din cauza sistemului defectuos al înregistrării înmormîntărilor.

www.dacoromanica.ro

gistru, cînd e vorba de transportarea în cimitir a persoanelor moarte, ori înmormîntate în altă parte, precum şi la înregistrarea omonimilor. Nu mai vorbim despre greşelile de inscripţii de pe morminte, foarte frecvente şi pe care le semnalăm în paranteze, cînd le constatăm. Cercetările unor asemenea date eronate descoperim şi pe monumente : pe mausoleul marelui ban Dimitrie Ghica - 1803 din 1807, în loc de 1808 (41-5), pe placa de pe mormîntul compozitorului A. Flechtenmacher - 1898 din 1897 (50-10), pe monumentul căzut al pictorului Gheorghe Ioanid, mort în ianuarie 1921 (21-121), ş.a.

Pentru anul naşterii, înregistrarea este un element subiectiv, chiar atunci cînd ne călăuzim de inscripţia de pe mormînt, deşi data arătată în înscripţie întrece, deseori, ca precizie, alte informaţii. De pildă, Bogdan Hasdeu, care din motive particulare îşi arăta totdeauna data naşterii greşită, poartă pe mormînt o înscripţie cu menţionarea anului naşterii exact : 1838 ; astfel cercetarea acestei inscripţii ar exclude "descoperirile" încercate de diverşi autori, aproape un secol mai tîrziu. Sculptorul Ion Georgescu, născut la 18 ianuarie 1856, era arătat de specialişti ca născut în 1855 şi 1857; ş.a.m.d.

Cînd nu ne orientăm după inscripţiile de pe morminte, registrele cimitirelor sau anuarele oficiale ale magistraturii, armatei ş.a., notăm anii în paranteze, ca element subiectiv.

Inregistrăm inscripţiile de pe morminte, notînd forma generală a numelor de familie, fără să păstrăm particularităţile omise, în cele din urmă, chiar de purtătorii acestor nume. Materialul, în aparenţă puţin important, capătă însemnătate pe măsura cizelării ştiinţifice a lucrării. Treptat se constată valoarea persoanelor, care va permite eliminarea celor mai puţin importante. De asemenea, pentru succesiuni şi înmormîntări în aceleaşi parcele, este importantă arătarea schimbărilor de nume la femei (naştere, căsătorii). Ne-am călăuzit la înregistrare, în lipsa altei documentări, printre

www.dacoromanica.ro

altele de impozanţa monumentului, care prezintă însemnătate pentru cimitir.

Deseori ajungem să restabilim datele biografice, în lipsa cărora excludem numeroşi oameni din patrimoniul culturii noastre.

Materialul de faţă circulă din octombrie 1954 între diverşi specialişti, care l-au şi folosit.

www.dacoromanica.ro

LISTA CELOR INMORMINTATI ÎN CIMITIRILE CAPITALEI MAI ALES IN CIMITIRUL BELLU

NOTA EXPLICATIVA: se arată numele de familie, pronumele, uneori şi pronumele tatălui celui înmormîntat, anii vieţii, figura şi locul unde e înmormîntat (în paranteze). In caz dacă anii vieţii sînt în paranteze, înseamnă că nu am avut putinţa să ne călăuzim de inscripţia de pe mormînt, ori de registrele cimitirului; n înseamnă născut, iar m - mort. Cînd se arată simplu figura şi locul, înseamnă că e vorba de Cimitirul Bellu. Dacă nu putem preciza locul, notăm uneori Bellu-reg.(registru). Prescurtate sînt numirile cimitirelor: Bellu-Militar - B.M., sf.Vineri - sf. Vin., Colentina - Col., Catolic - Cat., Protestant - Prot., Evreesc Sev. - Sevastopol, Evreesc Fil.- Filantropia, Evreesc B. - Bellu, de rit spaniol, Crematoriu - Crem., biserică - bis., mănăstire - măn. In lipsa anului morţii, anul care precedează cimitirul sau biserica înseamnă data înălţării monumentului funerar. Cercetătorul să aibă în vedere legăturile familiale şi sociale, urmărind înmormîntările din aceleaşi porţiuni (figură şi loc).

www.dacoromanica.ro

C U P R I N S

Pag.

- Istoricul cimitirelor din Bucureşti 3
- Monumente de artă din cimitirele bucureştene. 16
- Studierea cimitirelor din Bucureşti 38
- Lista celor înmormîntaţi în cimitirele capitalei, mai ales în Cimitirul Bellu 43
- Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului şi a patriei, pentru socialism..... 44
- Cimitirele..... 47

---

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro